

О.В.КУНАШЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри мовно-літературної та
художньо-естетичної освіти
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Миколаїв

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ

Сучасне буття людини здатне бути тільки тоді наповненим і увиразненим, якщо вона володіє мовою, здатною її ідентифікувати серед спільноти носіїв тієї ж самої мови. Питання полягає у тому, якою мовою здатна володіти сучасна людина, форми відтворення якої будуть доречними, унормованими, чіткими та доступними для мовця, чи, навпаки, носії однієї й тієї ж самої мови матимуть розбіжності в думках, що провокуватиме конфлікти, непорозуміння, загострення у вирішенні завдань. Д. Карнегі стверджує, що успіх фахівців лише на 15% залежить від фахових знань, решта – 85 % це вміння спілкуватися з колегами, тобто особисті якості і вміння правильно керувати людьми, що і становить ефективність професійної діяльності [2, с. 35]. Отже, набуті студентами комунікативні вміння повинні відігравати важливу роль у подальшій професійній діяльності. Слід вказати на процес формування комунікативних умінь і поетапне формування культури мовлення студентів у процесі спілкування. Тому, розуміючи термін *формування* як дію, за допомогою якої можливий процес створення, складання внаслідок тривалого суспільного розвитку, соціальних змін, історичного розвитку, звернемо більш детально увагу на зазначений процес у вищих навчальних закладах [3, с. 1329].

З'ясуємо, до яких форм і методів вдавалися численні покоління наших предків, щоб досягти педагогічної мети в процесі культури спілкування. Відповідь на поставлені запитання вимагає ретроспектива історичного екскурсу в часи формування основних культурницьких засад спілкування на теренах України.

Обґрунтуємо становлення культури спілкування, визначивши її етапи.

Перший (VI-IX ст.) – дохристиянський – етап становлення культури побутового спілкування.

Зосереджуємося на виховному впливі у культури мовлення, де мало місце шанобливе ставлення і повага до предметів побуту, які людина вважала за святиню та оберіг сімейного добробуту. Етикет українського народу, у тому числі й мовленнєвий, вироблявся, витончувався впродовж тисячоліть. Окремі вислови етноетикету сягають ще дохристиянського періоду і пов'язані з язичницькою обрядовістю, звичаями, уявленнями слов'ян. Наприклад, жінка,

перепрошуючи за вимовлене у хаті недобре слово, говорила: «шануючи сонечко святе, і піч, і стіл», а чоловік, утримуючись від лайки, промовляв: «сказав би, та піч у хаті». Це пов'язано з давніми слов'янськими культурами сонця, печі, стола. Замінивши відкрите вогнище, якому в давнину поклонялися як опікунові дому, очисній та живильній силі, піч стала уособленням сімейного добробуту й охоронцем родинних таємниць. Вірили: якщо шанувати піч, вона дасть силу, достаток, здоров'я. Тому остерігалися «осквернити» піч непристойним. Безумовно, у зв'язку з різними причинами культурного, політичного, економічного характеру вироблення культури спілкування українського народу не могло не зазнати іншокультурних впливів [7, с. 20].

Другий (IX-XIII ст.) етап – Київської Русі – становлення культури релігійного спілкування, зокрема писемного. Цей період символізував зародження культури мовлення, оскільки відбувалось становлення Київської Русі як однієї з найбільш культурних держав середньовічного світу.

Уже в IX ст. Київ був центром міжнародної торгівлі, про що свідчать не лише писемні джерела, а й знахідки візантійських, арабських монет, предметів іноземного походження. Водночас із політичним зміцненням Київської Русі зростає її культурний рівень.

Мова мешканців центрального регіону Київської Русі виникає на основі київського койне з елементами живого мовлення давньоукраїнського етносу.

Після прийняття християнства, як державної релігії, з кінця X ст. (988 р.) у Київській державі поширюється ще одна літературно-писемна мова, в основу якої було покладено македонські говори староболгарської мови; створюється окремий східнослов'янський її варіант, який дістав назву церковнослов'янської.

Обидві літературні мови Київської Русі – давньоруська і церковнослов'янська – були могутнім єднальним чинником духовної культури східного слов'янства [6, с. 23].

Зважаючи на активний розвиток економічних та політичних взаємовідносин, виникає певна потреба у підвищенні рівня культури мовлення, її перехід з розмовно-побутової до спілкування між представниками панівного класу, що призводить до появи перших традиційних займенникових форм шанобливого звертання, які властиві середовищу князів і бояр.

Один із перших випадків уживання величального *ми* на українському ґрунті фіксує дарча грамота князя Олександра Коріатовича Смотрицькому монастирю (17.03.1375 р.): *Мы*. князь. литовський. кна(з) олеґандро. корьатовичь. бсью млтью. казь. Цей займенник був досить поширений у XV – XVI ст., і вживали його особи високого соціального статусу – князі, воеводи. Величальне *ми* вживали і жінки. Такий факт засвідчує грамота (1461 р.) Мстиславської княгині Уляни: Божьею милостью, *мы* кнегиня Иванова Юрьевича, кнегиня Уляна [5, с. 57].

Невід'ємною рисою побуту людей була потреба у спілкуванні, яка набувала більш складного характеру. Люди не обмежувалися лише вирішенням побутових проблем, прагнучи до сфери духовного спілкування: вони вітали один одного, заходячи в гості, або приймаючи гостей, виявляючи при цьому

доброзичливість, шанобливе ставлення до господарів, вживаючи ввічливих, форм звертання. «Гостинність – одна з найважливіших якостей людського характеру. Її треба виявляти до всіх людей, незалежно від їхнього роду і знатності. Слід вітати людей і казати їм добрі слова,.. Негарні свої вчинки треба виправляти наступними вчинками, так виправляється життя в цілому» [4, с. 15].

Третій (XIV-XV ст.) польсько-литовський – становлення культури міжнаціонального спілкування.

Цьому сприяв розвиток і розбудова вищих навчальних закладів, у яких поряд із вивченням точних наук, значна увага приділялася вивченню мов. Одним із вагомих була Острозька академія, де вивчали грецьку, слов'яно-руську і латинську мови, тому академію часто називали «Тримовний лицей», або «Грамотична школа», або «Греко-слов'янська школа» [1, с. 21].

Слід звернути увагу на те, що навчання в Острозі мало виховний характер, оскільки матеріал, який подавали вчителі учням формували в останніх духовно-моральні якості, толерантність, повагу, ввічливість у спілкуванні. Новий навчальний матеріал викладався так: учитель читав книгу і водночас коментував окремі речення, цілі розділи. Значне місце займав усний виклад у формі повчань, притч. Наставники широко використовували діалоги і словесні змагання між учнями [1, с. 53].

Отже, формування культури спілкування пройшло складний етап, набуваючи більш досконалого вияву за часів Київської Русі, яка була центром поширення освіти і в інших містах. Так, у 1030 році у Новгороді Ярослав Мудрий відкрив школу на 300 чоловік. Паралельно з двірцевими школами відкривалися монастирські і школи грамоти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобич О. В. Етикет учителя: Навчально-методичний посібник \ О. В. Бобич \ – Київ : Ленвіт, 2004. – 192 с.
2. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей \ Д. Карнеги \ Пер. с англ. \ Общ. ред. и предисл. В. П. Зинченко и Ю. М. Жукова. – Л. : Лениздат, 1991. – 708 с.
3. Коба Л. А. Развитие освіти в Київській Русі \ Л. А. Коба \ Початкова школа. №2, 1994. – С. 51-54.
4. Маслоу А. Психология бытия \ А. Маслоу \ – М. : «Рефл-Бук», 1997. – 304 с.
5. Мацько Л. І., Кравець Л. В. Культура української фахової мови: Навч. посіб. \ Л. І. Мацько, Л. В. Кравець \ – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 360 с.
6. Романець В. А., Мусатов С. О. Київська Русь і початок вітчизняної психології (До 1500-річного ювілею заснування Києва) / В. А. Романець, С. О. Мусатов / Республіканський науково-методичний збірник. Випуск 2. – К. : Радянська школа, 1981. – С. 3-21.
7. Шеломенцев В. М. Етикет і сучасна культура спілкування \ В. М. Шеломенцев \ – Видавництво 2-е. – Київ : Лібра, 2003. – 416 с.